

## РОЗДІЛ 6

# ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/37>

### ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ Й КЛАСИФІКАЦІЇ

### OBJECTS OF NATURE RESERVE FUND: PROBLEMATIC ASPECTS OF THE DEFINITION AND CLASSIFICATION

**Барабаш А.Г., к.ю.н., доцент,  
доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу  
Національний університет «Чернігівська політехніка»**

**Стеченко К.Л., студентка IV курсу  
юридичного факультету  
Національний університет «Чернігівська політехніка»**

Стаття присвячена дослідженню нормативно-правового закріплення поняття та класифікації об'єктів природно-заповідного фонду. Розширення територій та кількості об'єктів природно-заповідного фонду ставить перед науковцями-правниками такі завдання, як удосконалення правового статусу об'єктів природно-заповідного фонду, дослідження підстав і порядку створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, співвідношення нормативних дефініцій суміжних понять, які застосовуються у сфері правового регулювання використання природно-заповідного фонду. Вищезазначені питання наразі є важливими та актуальними.

У статті обґрунтовується доцільність розмежування суміжних понять «об'єкт природно-заповідного фонду», «територія природно-заповідного фонду», «землі природно-заповідного фонду». Територія природно-заповідного фонду – це простір, на якому поширені певні явища. Термін «землі природно-заповідного фонду» є синонімом терміна «території природно-заповідного фонду» виключно за умови розуміння землі як територіального базису. Термін «об'єкт природно-заповідного фонду» є найбільш вдалим для вживання в екологічному законодавстві, оскільки він поєднує в собі вказівку як на безпосередній об'єкт природи, так і на територію (земельну ділянку), на якій він розташований. Авторки наголошують на необхідності внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» у частині нормативного закріплення поняття «об'єкт природно-заповідного фонду». Пропонується така редакція: «<...>природний комплекс, місця оселення й зростання цінних видів тваринного і рослинного світу та інші природні компоненти й елементи з особливим природоохоронним, оздоровчим, рекреаційним, науковим та естетичним значенням». Така дефініція виступатиме запорукою однозначного застосування терміна «об'єкт природно-заповідного фонду».

З урахуванням наукових доктрин щодо класифікації об'єктів природно-заповідного фонду наводиться власне бачення їх класифікації за такими критеріями, як форма власності, цільове використання, порядок створення й оголошення, ступінь забезпечення особливого правового режиму.

За результатами проведеного дослідження у статті сформульовані висновки, які засновані на положеннях правової доктрини та аналізі чинного екологічного законодавства України у сфері правового регулювання об'єктів природно-заповідного фонду.

**Ключові слова:** природно-заповідний фонд, об'єкт природно-заповідного фонду, територія природно-заповідного фонду, землі природно-заповідного фонду, класифікація об'єктів природно-заповідного фонду.

The article is aimed at studying of normative-legal consolidation of the definition and classification of objects of nature reserve fund. Expansion of territories and number of objects of nature reserve fund puts before scientists-lawyers such tasks as improvement of the legal status of objects of nature reserve fund; research of the bases and the order of creation of new objects of nature reserve fund; the ratio of normative definitions of related concepts used in the field of legal regulation of the use of nature reserves. The above issues are currently important and relevant.

The article substantiates the expediency of differentiation related definitions "object of nature reserve fund", "territory of nature reserve fund", "lands of nature reserve fund". The term "territory of nature reserve fund" is a space in which certain phenomena are widespread. The term "lands of nature reserve fund" is synonymous with the territories of nature reserve fund only if the land is understood as its territorial basis. The term "object of nature reserve fund" is the most successful for use in environmental legislation, as it combines an indication of both the immediate object of nature and the actual territory (land) on which it is located. The authors are emphasized the need to amend the Law of Ukraine "On Nature Reserve Fund of Ukraine" in terms of normative consolidation of the definition of "object of nature reserve fund" in the following wording: "natural complex, habitat and growth of valuable species of fauna and flora and others natural components or elements with special environmental, health, recreational, scientific and aesthetic significance". The above definition will guarantee the unambiguous application of the term "object of nature reserve fund".

Taking into account the scientific doctrines on the classification of objects of nature reserve, indicated our own vision of their classification according to the following criteria: form of ownership, intended use, the order of creation and announcement, the degree of special legal regime.

Based on the results of the study, the article formulates conclusions based on the provisions of legal doctrine and analysis of current environmental legislation of Ukraine in the field of legal regulation objects of nature reserve fund.

**Key words:** nature reserve fund, object of nature reserve fund, territory of nature reserve fund, lands of nature reserve fund, classification of objects of nature reserve fund.

**Постановка проблеми** та її актуальність. Згідно з Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року однією з основних проблем у сфері довкілля є недостатня частка земель природно-заповідного фонду (надалі – ПЗФ) в Україні порівняно з більшістю держав-членів Європейського Союзу. У таких країнах відповідний показник становить у середньому 18–20%.

Протягом 2018–2019 років ПЗФ України був збільшений на 311463,11 га, що становить 0,53% від її загальної площі. Завдяки такому розширенню території та об'єктів (станом на 11.04.2019 року) площа ПЗФ України стала наближеною до 7% від її загальної площі, тобто значно збільшилась (для порівняння: у 90-ті роки площа ПЗФ України становила менше 3%, у 2015 році – 6,15%, у 2017 році – 6,6%).

Розширення територій та кількості об'єктів ПЗФ ставить перед науковцями-правниками такі завдання, як удосконалення правового статусу об'єктів ПЗФ, дослідження підстав і порядку створення нових об'єктів ПЗФ, співвідношення нормативних дефініцій суміжних понять, які застосовуються у сфері правового регулювання використання ПЗФ. Такі питання наразі є важливими та актуальними.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Правовий режим територій та об'єктів ПЗФ досліджувався такими вченими, як В.М. Бевзенко, О.В. Василюк, М.Я. Ващишин, А.П. Гетьман, А.Й. Годованюк, Р.А. Гольонко, І.Б. Дяченко, А.А. Жлоба, О.М. Ковтун, О.В. Лозо, Х.М. Марич, М.М. Палінчак, С.М. Рошко, О.О. Статівка. Однак ці науковці не ставили за мету своїх розробок аналіз поняття й класифікацію об'єктів ПЗФ за різними критеріями та видами їх використання.

**Метою статті** є дослідження нормативного закріплення суміжних понять «об'єкт ПЗФ», «територія ПЗФ» і «землі ПЗФ», їх класифікації та видів цільового використання. Науковий аналіз вищезазначених питань є основою для подальшого удосконалення правового регулювання охорони та використання об'єктів ПЗФ.

**Виклад основного матеріалу.** Невід'ємним елементом ПЗФ України є мережа природоохоронних об'єктів, створення яких виступає гарантією збереження генофонду живої природи, унікальних природних екосистем, ландшафтів та рідкісних видів тварин і рослин. За статистичними показниками, наданими Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України на основі інформації, поданої місцевими органами виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, станом на 01.01.2020 року ПЗФ України мало у своєму складі 8512 територій та об'єктів загальною площею 4,418 млн га в межах території України й 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря. Зокрема, протягом 2019 року ПЗФ України збільшився на 116 об'єктів та територій загальнодержавного та місцевого значення, загальна площа яких становить 94224,2 га. Водночас була зменшена площа 3 об'єктів ПЗФ, змінена категорія 13 об'єктів ПЗФ. Повністю був скасований статус 1 об'єкту ПЗФ України [1].

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (далі – Закон № 2456-ХІІ) до комплексів, що формують ПЗФ України, належать природні *території та об'єкти* (природні та біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища) та штучно створені *об'єкти* (ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) [2]. Попри значущість термінів «території ПЗФ» та «об'єкти ПЗФ» для природоохоронної сфери й екологічної мережі, в чинному екологічному законодавстві відсутнє їх визначення, що породжує численні дискусії серед науковців та викликає складнощі у правозастосовній діяльності. Наразі в науковому обігу переважають два основні твердження:

1) категорії «об'єкт ПЗФ» та «територія ПЗФ» становлять єдину цілісну систему, тому можуть вживатися в одному контексті, а саме: ізольовані від зовнішнього світу території екологічних благ, від яких залежить соціально-економічний розвиток регіонів країни та стан навколишнього природного середовища [3, с. 65];

2) поняття «об'єкт ПЗФ» та «територія ПЗФ» є суміжними, але не тотожними й потребують відмежування. С.М. Стойко вважає, що оскільки природні заповідники, національні природні парки та ландшафтні парки є великими територіальними комплексами, то вони мають бути віднесені до територій ПЗФ, а всі інші категорії – до об'єктів ПЗФ [4, с. 25]. Схожу думку висловлює О.М. Ковтун, стверджуючи, що до об'єктів ПЗФ слід відносити пам'ятки при-

роди, а всі інші категорії ПЗФ – до територій [5, с. 15]. Проте ми вважаємо, що ці точки зору не є безспірними, адже будь-яка пам'ятка природи (квітка, дерево, скеля, камінь тощо), яка належить до певної категорії ПЗФ, все ж знаходиться на земельній ділянці. Отже, така пам'ятка займає певну територію, хоча й не завжди велику.

Згідно зі Словником української мови термін «територія» може вживатися у таких значеннях: 1) частина земної кулі (суходіл, води й повітряний простір над ними), що належить певній державі або входить до складу якої-небудь частини світу; 2) земельний простір, зайнятий населеним пунктом, підприємством, установою тощо; 3) простір, на якому поширені певні явища [6, с. 86]. На нашу думку, саме останнє визначення поняття «територія» є найбільш вдалим для правозастосування в контексті Закону № 2456-ХІІ та прямо вказує на невиправданість розмежування категорій «територія ПЗФ» «об'єкт ПЗФ» за критерієм розміру земельної ділянки, на якій розташований такий об'єкт.

Зауважимо, що поряд з поняттями «територія ПЗФ» та «об'єкт ПЗФ» у національному екологічному законодавстві вживаються терміни «земельна ділянка» та «землі ПЗФ». Так, згідно з ч. 1 ст. 79 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) земельною ділянкою є частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. При цьому з 27.05.2021 року статтею 46-1 ЗК України було введено обмеження на використання територій та об'єктів ПЗФ, а саме: «<...>використовуються з урахуванням обмежень, визначених Законом України «Про природно-заповідний фонд України» і спеціальними положеннями про ці території, об'єкти» [7]. Водночас ч. 1 ст. 7 Закону № 2456-ХІІ визначає землі ПЗФ як «ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів ПЗФ» [2]. Отже, співвідносячи застосування термінів «земля ПЗФ» та «територія ПЗФ», можна їх ототожнювати виключно за умови розуміння землі як територіального базису ПЗФ.

Отже, найбільш вдалим для вживання в екологічному законодавстві України із трьох термінів – «територія ПЗФ», «земля ПЗФ», «об'єкт ПЗФ», на наш погляд, є останній, адже він поєднує в собі як безпосередній об'єкт природи (тварин, рослини, водопади, печери, гейзери, скелі, метеоритні кратери, цілісні ландшафти тощо), так і власне територію (земельну ділянку), на якій цей об'єкт природи розташований. Для правильного сприйняття й однозначного правозастосування вважаємо за необхідне введення до законодавчого обігу поняття «об'єкт ПЗФ» у такій редакції: «<...> природні комплекси, місця оселення й зростання цінних видів тваринного і рослинного світу та інші природні компоненти й елементи з особливим природоохоронним, оздоровчим, рекреаційним, науковим та естетичним значенням».

Національним надбанням України визнаються абсолютно усі об'єкти ПЗФ, які також є основними природними складовими частинами екологічної мережі з неабиякою природоохоронною, рекреаційною й науковою цінністю. Наразі нормативне закріплення класифікації об'єктів ПЗФ регламентується у ст. 3 Закону № 2456-ХІІ та обмежується виокремленням критерію їх поділу за способом виникнення або створення на природні й штучні (визначені дванадцятьма категоріями). Спеціальні суб'єкти державних органів чітко зобов'язані встановлювати особливий порядок створення, збереження, охорони та використання об'єктів ПЗФ у визначених законом межах.

Проте внаслідок модернізації наявних та виникнення нових еколого-правових і природоохоронних відносин виникає необхідність у розширенні класифікації об'єктів ПЗФ ще й за іншими критеріями, а саме:

1. *За формою власності* (відповідно до ст. 4 Закону № 2456-ХІІ).

1.1. Території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є виключною власністю українського народу.

1.2. Регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, зони (буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників), землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, можуть перебувати як у власності українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України.

1.3. Ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, створені до прийняття закону (до 16.06.1992 року – А. Б., К. С.), не можуть перебувати у приватній власності через заборону приватизації.

2. *За цільовим використанням* (з урахуванням положень ст. 9 Закону № 2456-ХІІ).

2.1. Об'єкти ПЗФ, що використовуються у *природоохоронній діяльності*, яка спрямована на збереження якості навколишнього середовища на рівні, достатньому для забезпечення сталості біосфери. Досліджуючи природоохоронну діяльність, Н.М. Самойленко, Д.В. Райко, В.І. Аверченко поділяють її на два види: 1) яка здійснюється у великих масштабах, тобто в межах держави й регіонів, для збереження та відновлення територій незайманої природи, біорізноманіття, підвищення екологічної свідомості та екологічного виховання населення тощо; 2) яка може проводитися локально, тобто у промислових організаціях, для зменшення утворення та емісії у довкілля забруднюючих речовин, а також раціонального використання енергетичних і матеріальних ресурсів (пов'язується з водо- і енергозбереженням, утворенням відходів у побуті, збереженням природного середовища урбанізованих територій, іншими проявами позитивного ставлення людини до природи) [8, с. 7].

Саме для об'єктів ПЗФ характерним є їх використання у великомасштабній природоохоронній діяльності, спрямованій на збереження й відновлення біорізноманіття, підвищення екологічної свідомості та екологічного виховання населення. Біологічне різноманіття – це різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, зокрема, наземні, морські та інші водні екосистеми й екологічні комплекси, частиною яких вони є, а також різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем (ст. 2 Конвенції про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р.) [9].

2.2. Об'єкти ПЗФ, що використовуються у *науково-дослідній діяльності*, зокрема, науковій та науково-технічній, спрямованій на одержання наукового і/або науково-прикладного результату [10]. Правові засади забезпечення організації наукових досліджень на територіях та об'єктах ПЗФ визначені у ст. 42 Закону № 2456-ХІІ. Наразі науковці-правники, які здійснюють такі дослідження, можуть опрацювати питання вдосконалення національного екологічного законодавства, реалізації принципу пріоритетності екологічних інтересів над економічними, формування екологічної та еколого-правової ідеології, підвищення рівня еколого-правової культури та освіти громадян, посадових осіб органів місцевого самоврядування, узгодження основних напрямів державної та регіональної екологічної політики за умов децентралізації влади, а також питання гармонізації національного екологічного законодавства з екологічним законодавством ЄС. Наукові дослідження, які здійснюються на території ПЗФ та щодо об'єктів ПЗФ, можуть використовуватись як у сфері екології, так і в інших природничих або гуманітарних науках.

2.3. Об'єкти ПЗФ, що використовуються *в оздоровчій та іншій рекреаційній діяльності*. Законодавча дефініція «оздоровлення» сформульована в Законі України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» та стосується оздоровлення дітей. Але, на наш погляд, вказане визначення є універсальним. Під оздоровленням слід розуміти комплекс спеціальних заходів соціального, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення фізичного і психічного здоров'я людей, що здійснюються в закладі оздоровлення та відпочинку. Слово «рекреація» походить від лат. “recreatio” – відновлення. У контексті досліджуваної проблеми під рекреаційною діяльністю необхідно розуміти процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини.

Згідно із Законом № 2456-ХІІ оздоровчу цінність мають національні природні парки (ч. 1 ст. 20), регіональні ландшафтні парки (ч. 1 ст. 24), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (ч. 1 ст. 37). У рекреаційних цілях можуть використовуватись національні природні парки (ч. 1 ст. 20), біосферні заповідники (за винятком заповідної зони) (ч. 1 ст. 18), регіональні ландшафтні парки (ч. 1 ст. 24), заказники (ч. 2 ст. 26), пам'ятки природи (ч. 2 ст. 27), заповідні урочища (ч. 2 ст. 29), ботанічні сади (ч. 3 ст. 32), дендрологічні парки (ч. 1 ст. 33), зоологічні парки (ст. 36), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (ч. 2 ст. 37). При цьому природні заповідники та заповідні зони біосферних заповідників не можуть використовуватись в рекреаційних цілях.

2.4. Об'єкти ПЗФ, що використовуються *для потреб моніторингу навколишнього природного середовища*. Державний моніторинг навколишнього природного середовища є однією з функцій державного управління у сфері довкілля. Його суть полягає в організації системи спостережень за станом навколишнього природного середовища, рівнем його забруднення, якісними та кількісними характеристиками природних ресурсів з метою забезпечення збору, оброблення, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень [11, с. 195]. Правові засади екологічного моніторингу встановлені законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 22), «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 9), «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» (ст. 13). Моніторинг окремих об'єктів навколишнього природного середовища регулюється Земельним кодексом України (моніторинг земель регулюється ст. 191, ст. 192), Водним кодексом України (моніторинг вод – ст. 21), Лісовим кодексом України (моніторинг лісів – ст. 55), законами України «Про охорону атмосферного повітря» (моніторинг атмосферного повітря – ст. 32), «Про рослинний світ» (моніторинг рослинного світу – ст. 39), «Про курорти» (моніторинг природних територій курортів – ст. 35), «Про тваринний світ» (моніторинг тваринного світу – ст. 55), «Про відходи» (моніторинг місць утворення, зберігання і видалення відходів – ст. 29), «Про питну воду та питне водопостачання» (моніторинг питної води та питного водопостачання – ст. 39). Згідно зі ст. 17, 21 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» у зонах, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, здійснюється медико-біологічний та радіоекологічний моніторинг.

Зауважимо, що дана класифікація є теоретичною, оскільки на практиці один і той же об'єкт ПЗФ може використовуватись як у одній, так і в кількох цілях (діяльностях) одночасно.

3. *За порядком створення й оголошення територій та об'єктів ПЗФ.*



3.1. За загальною процедурою, передбаченою розділом VII Закону № 2456-XII, створюються об'єкти ПЗФ місцевого та загальнодержавного значення:

I етап – підготовка і подання клопотань про створення чи оголошення таких об'єктів ПЗФ спеціальними суб'єктами, визначеними у ст. 51 Закону № 2456-XII (обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади АР Крим з питань охорони навколишнього природного середовища (виключно щодо територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення), науковими установами, природоохоронними громадськими об'єднаннями або іншими зацікавленими підприємствами, установами, організаціями та громадянами);

II етап – попередній розгляд клопотань про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ з урахуванням положень ст. 52 Закону № 2456-XII;

III етап – прийняття рішень про створення об'єктів ПЗФ у порядку, визначеному ст. 53 Закону № 2456-XII. Президент України приймає рішення про створення природних заповідників, національних природних парків, інших територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення. Верховна Рада АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради приймають рішення про створення об'єктів ПЗФ місцевого значення та встановлення їх охоронних зон.

3.2. За спеціальною процедурою із дотриманням вимог міжнародних договорів та програм, учасником яких є Україна, створюються виключно біосферні заповідники. Ці об'єкти включаються до Всесвітньої мережі біосферних резерватів (World Network of Biosphere Reserves) у рамках програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» та набувають міжнародного статусу. Станом на березень 2021 року Всесвітня мережа біосферних резерватів включала 714 резерватів у 129 країнах, у тому числі й 21 транскордонний резерват. Серед них – 8 біосферних резерватів України, 4 з яких є транскордонними [12].

Широковживане у законодавстві України поняття «біосферний заповідник» прирівнюється до застосовуваного у міжнародному законодавстві поняття «біосферний резерват». Біосферний резерват – це екосистеми суходільних та узбережних територій, які визнані на міжнародному рівні та демонструють збалансовані відносини між людиною й природою і сприяють їх розвитку [13].

Жоден нормативний акт України не висвітлює процедуру визнання заповідника біосферним, хоча вчені неодноразово вказували на необхідність відповідного нормативного регулювання. Р.А. Гольонко, досліджуючи на дисертаційному рівні порядок створення біосферних заповідників, доходить висновку, що біосферні заповідники включаються у Всесвітню мережу згідно з ст. 5 Статутних рамок Всесвітньої мережі біосферних резерватів. Включення відбувається за рішенням Міжнародної координаційної ради (МКР) програми МАБ (скорочено від англ. 'The Man and the Biosphere Programme' – програма «Людина і біосфера») відповідно до такої процедури:

а) держави через національні комітети МАБ, де це доречно, висувають номінації з підтверджувальною документацією до Секретаріату з урахуванням критеріїв, визначених у ст. 4;

б) секретаріат перевіряє зміст і допоміжну документацію. У разі неповного висування Секретаріат запитує

інформацію, якої бракує, від держави, яка висунула номінацію;

в) висування номінацій розглядається Консультативним комітетом з біосферних заповідників для надання рекомендації для МКР;

г) МКР програми МАБ приймає рішення про визнання номінації. Генеральний директор ЮНЕСКО повідомляє відповідну державу про рішення МКР [14, с. 133–134].

Отже, спеціальна процедура створення біосферних заповідників як транскордонних об'єктів ПЗФ зумовлює необхідність додаткового, тобто IV, етапу.

4. За ступенем забезпечення особливого правового режиму, який запропонував В.М. Бевзенко, виокремлюють об'єкти ПЗФ.

4.1. Абсолютного заповідного режиму, який розповсюджується на природні заповідники й пам'ятки природи, оскільки вони не можуть бути використані в господарській та рекреаційній діяльності.

4.2. Відносного заповідного режиму, характерного для природних заказників, у яких можна проводити господарську, рекреаційну та наукову діяльність, але з обов'язковим дотриманням вимог екологічного законодавства.

4.3. Змішаного (диференційованого) режиму, властивого національним природним паркам, що передбачає абсолютну заборону здійснювати певний вид діяльності на чітко визначеній території, у той час як на усій іншій території цього об'єкту жодних обмежень не існує [15, с. 282].

Висновки та пропозиції. При правовому регулюванні ПЗФ України необхідним є розмежування суміжних понять «територія ПЗФ», «об'єкт ПЗФ», «землі ПЗФ», які видаються тотожними. Під територією ПЗФ розуміється простір, на якому поширені певні явища. Термін «землі ПЗФ» застосовується в екологічному законодавстві як синонім терміна «території ПЗФ» виключно за умови розуміння землі як територіального базису ПЗФ. Поняття «об'єкт ПЗФ» є найбільш вдалим для вживання в екологічному законодавстві, оскільки це поняття поєднує в собі вказівку як на безпосередній об'єкт природи (тварин, рослини, водопади, печери, гейзери, скелі, метеоритні кратери, цілісні ландшафти тощо), так і на територію (земельну ділянку), на якій цей об'єкт розташований. З огляду на це пропонуємо викласти поняття «об'єкт ПЗФ» у Законі України «Про природно-заповідний фонд України» у такій редакції: «<...>природні комплекси, місця оселення й зростання цінних видів тваринного і рослинного світу та інші природні компоненти й елементи з особливим природоохоронним, оздоровчим, рекреаційним, науковим та естетичним значенням».

Недостатність законодавчо закріпленої класифікації об'єктів ПЗФ за способом їх виникнення або створення (природні та штучні) зумовлює необхідність виокремлення таких додаткових критеріїв їх класифікації, як форма власності (є власністю українського народу, можуть перебувати у будь-якій формі власності, не можуть перебувати у приватній власності); цільове використання (у природоохоронних, науково-дослідних, оздоровчих та інших цілях, для потреб моніторингу навколишнього природного середовища); порядок створення й оголошення територій та об'єктів ПЗФ (за загальною та спеціальною процедурами); ступінь забезпечення особливого правового режиму (об'єкти ПЗФ абсолютного заповідного, відносного заповідного, змішаного (диференційованого) режимів).

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. URL: <http://pzf.menr.gov.ua> (дата звернення: 10.08.2021).
2. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 року № 2456-XII. Дата оновлення: 27.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 10.08.2021).
3. Касперевич Л. Класифікація методичних підходів до оцінки об'єктів природно-заповідного фонду. *Економічний дискурс*. 2017. Вип. 1. С. 64–73.
4. Стойко С.М. Еталони природи. Львов : Издательство при Львовском университете, 1980. 28 с.

5. Ковтун О.М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2008. 20 с.
6. Білодід І.К., Бурачок А.А. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10 (Т–Ф). 658 с.
7. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 року №2768-III. Дата оновлення: 24.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 10.08.2021).
8. Самойленко Н.М., Райко Д.В., Аверченко В.І. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПУ» ; Видавництво «Лідер», 2018. 174 с.
9. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 року. Дата оновлення: 29.10.2010. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_030](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030) (дата звернення: 10.08.2021).
10. Організація і проведення науково-дослідних робіт : Стандарт Національної академії наук України від 28.12.2011 року № 844. URL: [http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/method\\_mg/mfiles/201411\\_method/standar-organizacii-nir1\\_0.pdf](http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/method_mg/mfiles/201411_method/standar-organizacii-nir1_0.pdf) (дата звернення: 10.08.2021).
11. Екологічне право України. Академічний курс : підручник. Друге видання / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 720 с.
12. Біосферні резервати в Україні. URL: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/mizhnarodna-diialnist/biosferni-rezervaty-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.08.2021).
13. Biosphere reserves: The Seville Strategy and the Statutory Framework for the World Network UNESCO. UNESCO, Paris, 1996. URL: <https://www.nps.gov/orpi/learn/nature/upload/Seville-Strategy-Statutory-Framework-Criteria-Article-4.pdf> (дата звернення: 10.08.2021).
14. Гольонко Р.А. Правові засади функціонування та розвитку біосферних заповідників як складової екологічної мережі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2019. 239 с.
15. Бевзенко В.М. Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 278–286.